

ВАСИЛЬ НІМЧУК ПРО ГЕНЕЗУ ТА СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРИЙМЕННИКІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (51)

УДК 80(092)Німчук:811.161.2:81'367.625.3:81'367.633

DOI: 10.24144/2663-6840/2024.1(51).97-101

Вовченко Г. Василь Німчук про генезу та синтаксичні функції прийменників в історії української мови; кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. Стаття присвячена поглядам відомого мовознавця В.В. Німчука на походження й синтаксичні функції прийменників в історії української мови. Важливість цієї теми зумовлюється системністю, актуалізованою в нормах сучасної української мови. П.Ю. Гриценко на Міжнародній конференції, присвяченій 90-й річниці з дня народження В.В. Німчука (Ужгород, жовтень 2023 року), у своїй доповіді «Двоприйменниковість і двопріфіксність як локальна риса в українському континуумі» зауважив стосовно прийменникової системи української мови, що тут немає народної стихії, а є чітка система, відбита саме в мовних нормах української мови. Погляди В.В. Німчука на генезу й синтаксичні функції прийменників в історії української мови оформлені у двох академічних працях – «Історія української мови: Морфологія» (Київ: Наукова думка, 1978) та «Історія української мови: Синтаксис» (Київ: Наукова думка, 1983). Важливі висновки вченого мають значення для складних питань морфології, синтаксису, морфемології і дериватології української мови. В.В. Німчук окреслив межі часового виникнення прийменників, спираючись на праці відомих європейських мовознавців, виділив первинні прийменники праслов'янського періоду, а також похідні прийменники різного походження, описав прийменники давньоруської мови та їх розвиток в староукраїнській та новій українській літературній мові, проаналізував уживання прийменників з певними відмінками, чітко визначив семи прийменникових сполук та їх продуктивність, пояснив причини мультиплікації прийменників в історії української мови. При цьому вчений як видатний знавець і практик едиції спирається на вагомий історичний матеріал від найдавніших часів. Відзначимо важливість висновків В.В. Німчука щодо деривації семантики прийменникових конструкцій – від локально-просторових, часових та об'єктних значень до обставинних значень міри, способу дії, мети, причини тощо. Можна стверджувати, що у період формування й становлення теорії деривації в українському мовознавстві на основі вчення Є. Куриловича вони спричинили інтерес до вивчення вторинних мовних знаків на всіх мовних рівнях.

Ключові слова: Василь Німчук, прийменник, префікс, прийменниково-префіксальна кореляція, мультиплікація прийменників, синтаксичні функції прийменників, деривація.

Формулювання проблеми. З усіх спогадів наукової спільноти про В.В. Німчука виділимо роздуми П.Ю. Гриценка під назвою «Сходження на Еверест української мови», опубліковані у збірнику «Професор Василь Німчук у спогадах сучасників» [Гриценко 2018, с. 53–67]. Еверест української мови – найвища вершина для українського мовознавця. В історії української лінгвістики чимало імен особистостей, чия наукова творчість пов'язана з еволюцією української мови, її історією та культурою від найдавніших часів до сьогодення. У цій статті звернемося до поглядів В.В. Німчука на походження та синтаксичні функції прийменників в історії української мови. Тема ця актуальна й донині, в українському мовознавстві свого часу до неї зверталися І. Верхратський, О. Синявський, А. Колодяжний, І. Вихованець, а також члени закарпатської мовознавчої школи Й.О. Дзензелівський, В.І. Добош, П.П. Чучка – відомі в славістиці дослідники-діалектологи на теренах Закарпаття. У своєму виступі на відзначенні 90-річчя з дня народження В.В. Німчука в Ужгороді на Міжнародній науковій конференції П.Ю. Гриценко відзначив стосовно цих явищ: тут немає народної стихії, а є чітка система, актуалізована в мовних нормах української мови.

В.В. Німчук звертався до теми прийменника у своїх ранніх дослідженнях, зокрема у праці «Словотвір прийменників у закарпатських говірках» [Німчук 1969], а згодом оформив свої погляди на походження та синтаксичні функції прийменників в

історії української мови у двох академічних працях [Німчук 1978, с. 413–448; Німчук 1983, с.131–230]. Його висновки важливі і для сучасної мовознавчої науки, оскільки дають можливість відповісти на складні питання морфемології, дериватології, морфології та синтаксису сучасної української мови.

Методи дослідження. У статті використано метод лінгвістичного опису та спостереження для інтерпретації структурних, семантичних і функціональних особливостей мовних одиниць, метод компонентного аналізу для визначення семантичної структури мовних явищ.

Мета цієї статті – проаналізувати погляди відомого дослідника на походження та синтаксичні функції прийменників української мови від найдавніших часів до сьогодення, актуалізувати зроблені ним висновки щодо сучасних поглядів на явища морфемології і дериватології, морфології та синтаксису української мови, а також явищ деривації на всіх мовних рівнях.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, прийменниками є незмінні службові слова, що разом із відмінковими словоформами виступають основним засобом вираження підрядного зв'язку іменників, уточнюючи при цьому значення відмінків. Щодо часу виникнення цього класу слів існують протилежні точки зору.

За свідченнями мовознавців, як зазначає В.В. Німчук, **походження** прийменників відносять:

- до індоєвропейського періоду (Б. Дельбрюк,

К. Бругманн), проте не завжди виводять його з пра-індоевропейського періоду;

- в індоєвропейській правові існували прийменники в сучасному розумінні терміна (О. Белич);

- в індоєвропейській правові прийменників не було (Ф. де Соссюр);

- в індоєвропейській правові вживалися незмінні слова, незалежні у відношенні ні до імені, ні до дієслова, а лише прилягали до них (А. Мейє).

На думку А. Мейє, ці слова з часом приєдналися або до імені, або до дієслова, що призвело до оформлення дієслівних та іменних префіксів та прийменників. Залишки незалежного вживання слів, які з часом стали префіксами або прийменниками, спостерігаються в індоіранських діалектах, давньогрецькій, давньолатинській та інших індоєвропейських мовах, однак багато інших прийменників і префіксів не підходять під жодну з відомих форм відмінювання.

Говорячи про походження прийменників, В.В. Німчук у праслов'янській мові виділяє, поперше, **первинні прийменники**, які розвинулись з тих прислівників чи прислівникових виразів, що мали виражати видозміну й спеціалізацію відмінкових значень. Їх було небагато. Щодо префіксів, то ними могли стати ті прислівники, які видозмінювали семантичну структуру дієслова й імені. Саме за цією ознакою відбулося розходження прийменників і префіксів. Тут мовознавець покликається на дослідження югослава О. Белича, який писав про повтор префікса дієслова з відповідним прийменником у певних відмінках імені, – таке явище пізніше почали називати префіксально-прийменковою кореляцією.

До первинних праслов'янських прийменників В. Німчук відносить такі: **bez(ь), vьn, vьz(ь), do, za, jьz(ь) 'із, з', kьn, na, nadь ob(ь), ot(ь), *perdь «перед», *perzь «через», po, rodь, pri, pro, sьn, u** [Німчук 1978, с.416].

Відзначимо, що більшість цих прийменників з певними фонетичними змінами збережені в сучасній українській мові. І.Р. Вихованець називає вже **54** первинні прийменники в сучасній українській мові, які втратили семантичну і формальну співвідносність із повнозначними словами. До їх ядра входять: **без, біля, в (у), від (од), для, до, з, за, к, коло, крізь, крім, між (межи), на, над, о (об), окрім, перед, під, по, при, про, ради, серед, через** [Вихованець 1980, с. 62–63]. У новій академічній граматиці української мови Катерина Городенська налічує близько **80** первинних прийменників, а загалом слова цієї частини мови фігурують у цій праці як окремий тип службових слів-морфем, тобто нечастиномовні класи одиниць [Грамматика 2017, с. 594–627]. Однак це тема для інших досліджень.

Серед найдавніших **похідних** прийменників В. Німчук виділяє дві групи:

- 1) ті, що етимологізуються на ґрунті коренів та застиглих форм повнозначних слів і які не вживаються у ролі прислівників у найдавніших слов'янських пам'ятках (наприклад, *dělja* від імен-

ника *dělo* у прадавній формі орудного відмінка однини; *radi*, пов'язане зі словом і-основи **radь* «дбання, турбота»), – ці слов'янські прийменники та споріднені з ними прийменники у деяких індоєвропейських мовах (балтійських, старослов'янській, сербохорватських говірках, російській, болгарській) уживалися в постпозиції відносно імені;

- 2) похідні прийменники відприслівникового походження, виділені вченим на базі фактів ранніх слов'янських пам'яток і сучасних слов'янських мов: **blizь/ blizь, vьnь, vьně, v'гхь, kromě, mimo, okolo, okr'сть/ть, okrogь, *orzvě** (пор. префікс **orz-*, пор. і слов. *raz konia skočiti* «зіскочити з коня»), **podьlě / podьli, protivь, *serdě** та ін. [Німчук 1978, с. 416–417].

До названих В. Німчук долучає вживання в ролі прийменників прислівникових форм вищого ступеня **vьше, niže, *perje**, а також сформовану в праслов'янський період прийменникову сполуку **vь...město**.

У системі прийменників **давньоруської мови** на матеріалі давніх пам'яток В. Німчук виділяє, *по-перше*, первинні прийменники, успадковані з праслов'янської мови, зазначаючи, з якими відмінками іменників вони вживалися. Так, лише з **родовим** відмінком вживалися **без(ь), до, от(ь), из(ь), у**; лише **зі знахідним** – рідковживаний при іменниках, однак частіше вживаний з відмінниковими прислівниками у функції прийменника **вз(ь)**, а також **про**; з **давальним** відмінком – **кь**; лише з формами **місцевого** – **при**.

З двома відмінками – **місцевим і знахідним** уживалися прийменники **вь, на, о**;

- зі знахідним та орудним – **надь, передь, подь**;
- з родовим та орудним – **сь**;

- знахідним та орудним, зрідка родовим – **за**.

З трьома відмінками – **давальним, знахідним, місцевим** – **по**.

По-друге, В. Німчук виділяє **найдавніші похідні** прийменники у текстах давньоруських пам'яток: **дѣля, межи/межю, ради, сквозь/сквозь** (редукція ненаголошеного **ѣ**), **чересь/черезь**. У цей час починають уживатися похідні складні прийменники, наприклад: **промежи/промежю, помежи/помежю**. Значну увагу вченого привертає група прислівників, що виступають у ролі прийменників, а також окремі адвербіалізовані сполуки первинних прийменників із іменниками. Процес конверсії був активний, хоч кількісно і не до кінця встановлений. Спостереження показали, що більшість вторинних прийменників у давньоруській мові поєднувались з родовим відмінком у просторових конструкціях, точно зазначаючи локалізацію предмета. В. Німчук наводить **46** таких прийменників у конструкціях з **родовим просторовим** у давніх текстах. Ми обмежимося переліком цих вторинних одиниць: **blizь/ blizь, vь...mьsto, za...mьsto, mьsto, vьнизь, vьнутрь, vьнь, vьнѣ, vьслѣдъ, vьрхь, вь срътєниє, верху, до vьрхь, вь vьрхь, на vьрхь, vьсподи (< вь исьподи), дали, одаль, подаль, доловь, зади/задє, позаду, изьдьну, изьвьну, коньць, кромє, обаполь, около, округь,**

окръсть, опричь, проче, опрочь, особь, таи, отаи, потаи, переди, поперець, пржмо, разно, сєреди/сєредѢ, на сєредь, сторонь, посторонь, сь краѧ.

Дослідник називає також вторинні прийменники – **противу, перексы, мимо, подьлѢ (подлѢ, подле, подли), послѢ** та інші, котрі вживалися рідше в окремих відмінках – давальному, знахідному, рідше в родовому [Німчук 1978, с. 420–423].

Докладно, на великому, ретельно відібраному ілюстративному історичному матеріалі В.В. Німчук – знавець і практик едиції – описав формування й розвиток прийменникової системи української мови, зафіксувавши функціонування всіх первинних і найдавніших вторинних прийменників і відзначивши модифікаційні зміни внаслідок фонетичних чинників, а також деякі зміни у функціях та сферах вжитку. Щодо синтаксичних функцій прийменника і прийменникових конструкцій, то заслуговує на увагу висновок ученого про те, що їх розвиток ішов від локально-просторових значень до більш абстрактних. Дослідник підкреслював, що простір і час мислилися в давнину як нерозривне ціле, тому продуктивні прийменникові локально-просторові конструкції набули темпорального значення, а згодом і значення способу дії. Зацитуємо цікаву думку вченого: «У зв'язку з тим, що різні локально-просторові прийменникові сполуки з конкретною семантикою деривують абстрактні значення часу, способу, причини, мети, в мові немає специфічно темпоральних, каузальних та ін. конструкцій» [Німчук 1983, с. 214]. Ці думки В.Німчука були надзвичайно актуальними, адже погляди на деривацію мовних одиниць сформувалася в українському мовознавстві в цей період стосовно різних мовних сфер. Звернемо також увагу на термін, ужитий дослідником – «деривують абстрактні значення». Саме у 80-их роках ХХ століття в українському мовознавстві набула поширення теорія деривації, започаткована Єжи Куриловичем, відомим польським дослідником, який, до речі, народився в Станіславі (нині Івано-Франківськ) 26 серпня 1895 року. У своїй праці «Esquisses linguistiques» (Wrocław, Krakow, 1960), присвяченій нарисам з лінгвістики, він запровадив термін **деривація**, який спочатку в мовознавчій науці означав афіксальні й безафіксні способи словотворення, а згодом переріс у назву вчення, котре означає процеси творення вторинних мовних знаків на основі певних базових і охоплює всі мовні рівні, у тому числі й семантику.

В.В. Німчук надзвичайно чітко визначає семи прийменників та прийменникових конструкцій, продуктивність та часові межі цих сполук, зазначаючи вторинні значення, які виникають з плином часу, глибоко коментуючи явища **семантичної деривації**.

Наведемо для прикладу деякі факти з його праці, використані нами в процесі дослідження деривації дієслівних словосполучень [Вовченко 1985], – про семантику конструкцій з прийменником **до**:

1) прийменник **до** (з прасл. **do**) споконвіку вживався суто з формою родового відмінка, а най-

давнішою функцією цього прийменника була вказівка на локально-обставинні відношення;

2) з праслов'янської мови давньоруська мова також успадкувала темпоральні конструкції з прийменником **до**, який у сполученні з іменниками в родовому на позначення часових понять загалом (зокрема назвами частин доби, пір року, явищ природи, віку людини, подій повторюваних) вказував на крайню межу тривання дії чи стану в часі;

3) у найдавніших слов'янських пам'ятках зафіксовані сполуки прийменника **до** з родовим загальних назв осіб та антропонімів, що виражали об'єктні відношення. На думку В.В. Німчука, вони були праслов'янськими, хоча збереглися лише в південно-західних давньоруських говорах і засвідчуються тільки текстами південноруського, зокрема київського, походження;

4) прийменник **до** означав також рух всередину об'єкта;

5) із первісного значення крайньої локальної межі в конструкції **до** + родовий розвинулося значення міри, а з праслов'янської мови успадковане значення приблизності;

6) сполучення **до** + родовий відмінок апелятивів на позначення поселень, територій та топонімів (зокрема ойконімів та хоронімів) указують на місце, всередину якого скерована дія (рух);

7) сполучення **до** + родовий відмінок означає також приєднання, прилучення, тобто це вже стало новим значенням конструкції і т.п. [Німчук 1983, с. 178].

Учений указував, що поширенню конструкцій із прийменником **до** на позначення приєднання, контактування сприяли дієслова з префіксом **до-** з тією ж семантикою: **додати до того, до вороть доткнути**. Дослідник відзначав також формування нових значень конструкції – вказівки на мету, призначення предмета або дії, яке в сучасній українській мові стало архаїзмом, а також позначення певної ознаки або уточнення її змісту. Проте ці, фіксовані у пам'ятках староукраїнської мови (XVI ст.), конструкції в сучасній українській літературній мові не вживаються.

Цікавим, на наш погляд, є спостереження В.В. Німчука над активізацією конструкцій **до** + **родовий** із значенням адресата мовлення – при усному чи письмовому звертанні – у південних говорах давньоруської мови, що призвело до витіснення сполук **к(ъ) (икъ, ку, ид)** + **давальний** з тим же значенням. Проте в сучасній літературній мові **до** + **родовий** та **безприйменниковий давальний** імені (**сказати кому, писати кому**) навіть конкурують.

Серед висновків, зроблених В.В. Німчуком, важливі також такі:

- унаслідок розвитку мовної структури продуктивні типи прийменникових сполук зберігаються, однак деякі з них через тенденцію до уникнення омонімічності у межах функціонування одного прийменника можуть замінятися іншими, зберігаючись при тому у фразеологічних або сталих сполуках;

- значну роль у витісненні паралельних прийменникових сполук відіграє аналогія (поширення

до за рахунок **къ**), тобто конкретний прийменник поширюється там, де паралелей не було;

- фонетичні процеси могли призвести до збігу в одному слові колишніх двох прийменників, наприклад, **въ** та **у**, **из(ъ)**, **съ** – з (**із**);

- південноруські специфічні значення прийменникових конструкцій поширилися у всіх говорах української мови, на відміну від пізніших інновацій, які не мають такого широкого ареалу;

- більш формально виразні прийменникові конструкції витіснили безприйменникові, які найдовше збереглися в топонімах (форми онімів не підпадають процесові адвербіалізації, а безприйменникові форми іменників часто зазнавали адвербіалізації) [Німчук 1983, с. 213–214].

Увагу В.В. Німчука привертають також явища **мультиплікації** прийменників, тобто їх повторення. На тлі сучасного синтаксису східнослов'янських мов учений відзначає характерну рису синтаксису давньоруської мови – частий повтор первинних і найдавніших похідних, чи вторинних прийменників у певних конструкціях, що характеризує пам'ятки всіх стилів давньоруської мови XI–XIII століття, – вони відображали живе мовлення того часу. В.В. Німчук наводить приклади з «Повісті временних літ», Київського літопису, Галицько-Волинського літопису, Новгородського першого літопису, житійних творів та пам'яток інших жанрів – конфесійного, юридичного змісту. На ці явища свого часу звернули увагу Ф.І. Буслаєв, О.О. Потебня, О.С. Мельничук, Я.О. Спринчак. Оскільки мультиплікація прийменників була притаманна всім давнім слов'янським мовам, вона, очевидно, успадкована ними з праслов'янської мови, – такий висновок робить дослідник, проте вважає, що повторення прийменників було хоч і типовим явищем, однак не обов'язковим правилом. За його спостереженнями, повторення того ж прийменника найчастіше фіксується: 1) при **однорідних членах** речення, зокрема при однорідних іменниках у заперечних рядах, при займенниках та однорідних членах речення, до складу яких входять кількісні числівники; 2) в **атрибутивних групах** – перед прикладками-антропонімами, перед іменем по батькові, рідше при прикладках-топонімах, перед постпозитивними означеннями – прикметниками, займенниками та числівниками.

Література

1. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. Київ: Наукова думка, 1980. 286 с.
2. Вовченко Г. Деривация словосочетаний с опорными глаголами с префиксом *до-* в современном украинском литературном языке: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: 10.02.02 – языки народов СССР (украинский язык). Ужгород, 1985. 23 с.
3. Гриценко П.Ю. Сходження на Еверест української мови. Професор Василь Німчук у спогадах сучасників. Ужгород: Карпати, 2018. 208 с., іл. С.53–67.
4. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія [автори: І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко, С.О. Соколова; за ред. К.Г. Городенської]. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
5. Німчук В.В. Словотвір прийменників у закарпатських говірках. Українська діалектна морфологія. Київ, 1969. С.71–81.
6. Німчук В.В. Прийменник. Історія української мови. Морфологія [С.П. Бевзенко, А.П. Грищенко, Т.Б. Лукінова, В.В. Німчук та ін.]. Київ: Наукова думка, 1978. 540 с. С.413–448.

У мовознавстві склалися різні думки стосовно причин повторення прийменників: мультиплікація як вказівка на узгодження прикладки й означуваного слова, засіб тіснішого поєднання відносно незалежних компонентів в одне ціле при однорідних членах речення. На думку В.В. Німчука, існувала-таки потреба виділення кожного чи окремого члена однорідного ряду, необхідність підкреслення атрибутивного члена словосполучки, адже прикладка й означення могли відділятися від означуваного слова іншими словами чи словосполучками, тому неповторення прийменника зробило б вираз дво-значним чи невиразним. Оскільки у мові функціювали безприйменникові конструкції, відсутність повторення прийменників могла б спричинити спотворення змісту, зокрема при кінцевому члені однорідного ряду. З часом повторення прийменників обмежується, допускається в художніх стилях нової літературної української мови, при повільному темпі говоріння, в деяких сучасних говірках.

Висновки. Як свідчить проведений аналіз, праці В.В. Німчука стосовно походження та синтаксичного функціонування прийменників в історії української мови надзвичайно важливі для сучасної української граматики, вони базуються на достовірному історичному матеріалі, мають значення для сучасних поглядів на лексико-граматичні класи слів, будову лексем, словотвірні явища, синтаксичні функції прийменникових конструкцій. Його дослідження окреслюють фонетичні та семантичні параметри наступних змін прийменникової системи української мови, в якій первинні та вторинні прийменники різного складу та походження є основою для подальшого розвитку цього лексичного класу слів. Важливими є висновки В.В. Німчука про еволюцію первинних просторово-часових значень прийменникових конструкцій, деривацію складніших смислових відношень прийменникових сполук, причини мультиплікації прийменників та їх поступове зникнення при однорідних членах речення та в атрибутивних групах. Відзначені вченим явища префіксально-прийменникової кореляції у дієслівних прийменникових конструкціях спостерігаються і донині. У сучасній українській мові прийменникові конструкції витіснили безприйменникові, які зберігаються в українському діалектному мовленні, фразеології та сталих лексичних виразах.

7. Німчук В.В. Синтаксичні функції прийменників. Історія української мови. Синтаксис [Г.П. Арполенко, А.П. Грищенко, В.В. Німчук та ін.]. Київ: Наукова думка, 1983. 504 с. С.131–230.
8. Професор Василь Німчук у спогадах сучасників. Ужгород: Карпати, 2018. 208 с., іл.
9. Kuryłowicz Jerzy. Esquisses linguistiques. Wrocław, Kraków, 1960.

References

1. Vykhovanets I.R. (1980) Pryimennykova systema ukrainskoi movy [The prepositional system of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. 286 s. [in Ukrainian].
2. Vovchenko H.(1985) Derivaciia slovosocetanii s opornymi glagolami s prefiksom *do-* v sovremennom ukrainskom literaturnom yazyke: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk: 10.02.02 – yazyki narodov SSSR (ukrainskiy yazyk). [Derivation of word combinations with the reference verbs containing the *do-* prefix in the modern Ukrainian literary language: Abstract of the thesis for the candidate of philology degree in the Ukrainian language]. Uzhhorod. 23 s. [in Russian].
3. Hrytsenko P.Yu. (2018) Skhodzhennia na Everest ukrainskoi movy [Climbing the Everest of the Ukrainian Language]. Profesor Vasyl Nimchuk u spohadakh suchasnykiv. Uzhhorod: Karpaty. 208 s., il. S. 53–67 [in Ukrainian].
4. Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia (2017) [Grammar of the Modern Ukrainian Literary Language. Morphology]. [Authors: I.R. Vykhovanets, K.H. Horodenska, A.P. Zahnitko, S.O. Sokolova; edited by K.H. Horodenska]. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho. 752 s. [in Ukrainian].
5. Nimchuk V.V. (1969) Slovtvir pryimennykiv u zakarpatskykh hovirkakh. Ukrainska dialektna morfolohiia [Word formation of prepositions in Transcarpathian dialects. Ukrainian dialect morphology]. Kyiv. S.71–81 [in Ukrainian].
6. Nimchuk V.V. (1978) Pryimennyk. Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia [Preposition. History of the Ukrainian language. Morphology]. [S.P. Bevzenko, A.P. Hryshchenko, T.B. Lukinova, V.V. Nimchuk *et al.*]. Kyiv: Naukova dumka. 540 s. S.413–448 [in Ukrainian].
7. Nimchuk V.V. (1983) Syntaksychni funktsii pryimennykiv. Istoriia ukrainskoi movy. Syntaksys [Syntactic functions of prepositions. History of the Ukrainian language. Syntax]. [H.P. Arpolenko, A.P. Hryshchenko, V.V. Nimchuk *et al.*]. Kyiv: Naukova dumka. S.131–230 [in Ukrainian].
8. Profesor Vasyl Nimchuk u spohadakh suchasnykiv [Professor Vasyl Nimchuk in the memoirs of his contemporaries]. Uzhhorod: Karpaty, 2018. 208 s., il. [in Ukrainian].
9. Kuryłowicz Jerzy (1960) Esquisses linguistiques. Wrocław, Kraków [in Polish].

VASYL NIMCHUK ON THE GENESIS AND SYNTACTIC FUNCTIONS OF PREPOSITIONS IN THE HISTORY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Abstract. The article is devoted to the views of the famous linguist V.V. Nimchuk on the origin and syntactic functions of prepositions in the history of the Ukrainian language. The importance of this topic is determined by the systematic nature of the norms of the modern Ukrainian language. At the International Conference dedicated to the 90th anniversary of V.V. Nimchuk's birth (Uzhhorod, October 2023), P.Yu. Hrytsenko, in his report «Two-preposition and two-prefixity as a local feature in the Ukrainian continuum», noted in relation to the prepositional system of the Ukrainian language that there is no folk element, but a clear system reflected in the linguistic norms of the Ukrainian language. V.V. Nimchuk's views on the genesis and syntactic functions of prepositions in the history of the Ukrainian language are formalized in two academic works – «History of the Ukrainian Language: Morphology» (Kyiv: Naukova Dumka, 1978) and «History of the Ukrainian Language: Syntax» (Kyiv: Naukova Dumka, 1983). The important conclusions of the scientist are important for the complex issues of morphology, syntax, morphemology and derivatology of the Ukrainian language. V.V. Nimchuk outlined the boundaries of the temporal origin of prepositions, relying on the works of famous European linguists, identified the primary prepositions of the Proto-Slavic period, as well as derivative prepositions of various origins, described the prepositions of the Old Russian language and their development in the Old Ukrainian and New Ukrainian literary language, analyzed the use of prepositions with certain cases, clearly defined seven prepositional compounds and their productivity, and explained the reasons for the multiplication of prepositions in the history of the Ukrainian language. At the same time, the scientist, as an outstanding expert and practitioner of unification, relies on significant historical material from ancient times. We note the importance of V.V. Nimchuk's conclusions regarding the derivation of the semantics of prepositional constructions – from local-spatial, temporal and object meanings to the circumstantial meanings of measure, mode of action, purpose, reason, *etc.* It can be argued that in the period of formation and development of the theory of derivation in Ukrainian linguistics, based on the teachings of E. Kurylovych, they caused interest in the study of secondary language signs at all language levels.

Keywords: Vasyl Nimchuk, preposition, prefix, preposition-prefix correlation, preposition multiplication, syntactic functions of prepositions, derivation.

© Вовченко Г., 2024 р.

Галина Вовченко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, м. Ужгород, Україна; halyna.vovchenko@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-2873-2858>

Halyna Vovchenko – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; halyna.vovchenko@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-2873-2858>